

Edmund Wojnowski

Unia Europejska wobec Obwodu Kaliningradzkiego

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 441-453

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edmund Wojnowski

Unia Europejska wobec Obwodu Kaliningradzkiego

Zniesienie statusu obszaru zamkniętego, niedostępnego dla obcokrajowców i w pewnym zakresie także dla obywateli ZSRR, spowodowało znaczny wzrost zainteresowania Obwodem Kaliningradzkim. Za prekursora „nowego” myślenia o tym Obwodzie wypada uznać Friedricha Wilhelma Christiansena, prezesa rady nadzorczej Deutsche Bank. W marcu 1988 r. — ponad dwa lata przed zniesieniem strefy zamkniętej w Obwodzie — zaproponował on ówczesnemu premierowi ZSRR Nikołajowi Ryżkowowi przekształcenie Obwodu Kaliningradzkiego w wolną strefę gospodarczą. Odpowiedź brzmiała: „Niech pan tego problemu przez najbliższe czterdzieści lat nie podnosi”¹ F. W. Christiansen nie musiał czekać czterdziestu lat. 25 września 1991 r. Rada Najwyższa RFSRR przyznała Obwodowi Kaliningradzkiemu status wolnej strefy ekonomicznej, funkcjonującej jako Wolna Strefa Ekonomiczna „Jantar” do 1996 r. Pozwoliło to Christiansenowi na rozwijanie swych pomysłów wobec Kaliningradu, którym dał wyraz w przemówieniu w czasie otwarcia Hanse Kolleg w tym mieście 20 września 1992 r.: „Ten region powinien być otwarty nie tylko dla Polaków i Niemców, ale także dla Litwinów, a przede wszystkim dla skandynawskich sąsiadów. Chodzi o rozwój tego obszaru w europejskim kontekście, a więc nie wyodrębnienie państwowe, lecz o wspólnotowy rozwój przez wykorzystanie wszystkich form kooperacji i bezpośredniego zaangażowania. Plan europejskiego otwarcia, który w podstawowych założeniach przedstawiłem w marcu 1988 r. w Moskwie, nadal podtrzymuję. Obszar ten — nie może stać się kością niezgody. Im bardziej otwarty okaże się Królewiec, tym korzystniejsze jest to dla idei europejskiej. Można sobie życzyć strefy wolnego handlu, w której panuje otwartość: dla ludzi, kapitału i towarów”².

Ten dalekowzroczny pogląd prezentowany przez F.W. Christiansena nie był oczywiście jedyny³. Najwięcej spekulacji w odniesieniu do Obwodu Kaliningradzkiego budziło stanowisko Niemiec. Najobszerniej i jasno zdefiniował je Dieter Bingen, stwierdzając, iż: „zawiera jednoznaczne odrzucenie wszelkiego unilateralizmu i bilateralizmu”, że podstawy polityki Republiki Federalnej Niemiec wobec Obwodu Kaliningradzkiego zostały ostatecznie wyjaśnione w art. 1. „Traktatu o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec”⁴ (tzw. Układ 2+4). „Na tle jasnych regulacji prawnomiędzynarodowych, a zwłaszcza w kontekście podstawowych zasad niemieckiej polityki zagranicznej, opartej na dobrym sąsiedztwie w Europie, nabiera wiarygodności odmowa Bonn podjęcia jakichkolwiek kroków mających na celu nadanie Obwodowi Kaliningradzkiemu specjalnego, nieakceptowanego przez Rosję statusu”⁵.

1 W. Böhm, A. Graw, *Königsberg morgen*, Luxemburg an der Ostsee-Asendorf 1993, s. 105.

2 Ibidem, s. 172, 176.

3 E. Wojnowski, *Obwód Kaliningradzki w publikacjach niemieckich w latach 1989—1994*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1995, nr 1, s. 83 i n.

4 D. Bingen, *Obwód Kaliningradzki — stan obecny i perspektywy, niemiecki punkt widzenia*, Przegląd Zachodni, 1993, nr 3 (268), ss. 38—47.

5 Ibidem.

Omawiając gospodarcze zaangażowanie Niemiec w Obwodzie Kaliningradzkim D. Bingen wskazuje na powściągliwość niemiecką oraz wyraża pogląd, iż najmilej są widziane inwestycje w infrastrukturę Obwodu wspierane ze środków Unii Europejskiej lub realizowane wspólnie z Polską i innymi państwami⁶.

Ze strony Unii Europejskiej ani jej poprzedniczki Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej nie było jednak jednolitego programu w sprawach Obwodu Kaliningradzkiego. Grupa reformatorów, na czele z prof. Jurijem Matoczkinem, podejmowała co prawda próby nawiązania kontaktów z organami EWG i UE, nie wynikały one jednak z całościowego perspektywicznego programu⁷. Podobnie postępowały poszczególne państwa członkowskie UE, zwłaszcza położone nad Bałtykiem, których kontakty z Obwodem Kaliningradzkim sprowadzały się do sondowania jego sytuacji społeczno-gospodarczej i militarnej oraz udzielania pomocy humanitarnej.

Zainteresowanie Obwodem, od początku swego powstania w kwietniu 1992 r., wykazała Rada Państw Bałtyckich (Rat der Ostseestaaten). W roku swego powstania wysłała do Kaliningradu delegację, która sformułowała przesłanki rozwoju tego regionu⁸. Wśród nich zwraca uwagę teza o konieczności ścisłego powiązania go z EWG. Obwód Kaliningradzki — stwierdzano w przesłankach — powinien być rozwijany jako rosyjski Euroregion Königsberg i torować drogę do EWG Rosji i państwom Wspólnoty Niepodległych Państw⁹.

Przełom w ocenie sytuacji w Obwodzie Kaliningradzkim oraz próbę sformułowania kierunków działań w przyszłości stanowiła rezolucja Parlamentu Europejskiego z 8 lutego 1994 r. zaproponowana przez Komisję Spraw Zagranicznych i Bezpieczeństwa pt. „W sprawie Kaliningradu (Königsberga) rosyjskiej enklawy nad Morzem Bałtyckim: sytuacja i perspektywy z europejskiego punktu widzenia”¹⁰. Ponieważ większość tez sformułowanych w rezolucji po ośmiu latach nie straciła na aktualności, przytoczę je w całości:

— zwraca jednak uwagę (Parlament Europejski), że proponowany dla tego regionu status „wolnego obszaru gospodarczego” jest w obecnej jego formie niemożliwy do zrealizowania, ponieważ nie ustalono jeszcze niezbędnych zasad jego implementacji oraz nie istnieją jasno określone ramy działania (pewność co do prawa, ochrona inwestycji, jasne przepisy podatkowe, wydajna biurokracja);

— jest przekonany (PE), że Unia Europejska powinna podjąć działania mające na celu złagodzenie obecnych i mogących wystąpić w niedalekiej przyszłości trudności gospodarczych regionu oraz pełniejsze objęcie regionu europejskimi procesami współpracy gospodarczej;

— zaleca, aby wzorem praktyk zachodnioeuropejskich Kaliningrad, Litwa i Polska nawiązały współpracę w bezpośrednim sąsiedztwie swoich wspólnych granic, także ze względu na problemy ekologiczne, z którymi kraje te się borykają;

— zaleca pełniejsze włączenie Obwodu Kaliningradzkiego w europejskie systemy transportowe i telekomunikacyjne oraz dopasowanie ich do standardów Unii Europejskiej;

— wzywa Radę oraz komisje, aby w czasie trwających obecnie negocjacji na temat układu o partnerstwie z Rosją, domagały się umieszczenia w nim klauzuli o handlu

6 Ibidem.

7 J. Matoczkin, *Na izłomie*, Kaliningrad 1999, s. 240.

8 W. Böhm i A. Graw, op. cit., s. 116 i 117.

9 Ibidem.

10 Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1994, nr 33 z 9 II oraz Bezpieczeństwo Europejskie, nr 15. Kancelaria Senatu RP, Ośrodek Studiów Międzynarodowych, za: European Parliament z 27 I 1994 r., s. 61.

i współpracy z Kaliningradem oraz dołączenie do niego protokołu, w którym zostałyby sformułowane szczegóły takiej współpracy;

— jest zdania, że rząd rosyjski powinien rozszerzyć uprawnienia Obwodu, przyznając Kaliningradowi status, który upoważniałby go do niezależnych negocjacji z Bankiem Światowym, Europejskim Bankiem Odbudowy i Rozwoju, Wspólnotą Europejską oraz innymi ciałami;

— uważa, że należy zapobiec sytuacji, kiedy to Kaliningrad stałby się „bałtyckim zaściankiem” i czynić starania, aby rozwinął się w trwały pomost łączący Europę, Białoruś, Rosję oraz trzy państwa bałtyckie w pewien rodzaj Euroregionu¹¹.

W oświadczeniu dołączonym do rezolucji stwierdza się m.in.: „Wszystkie zainteresowane strony są zdania, że utrzymanie panującego stanu rzeczy oznaczałoby po prostu gospodarczą ruinę Kaliningradu oraz militarną destabilizację całego regionu bałtyckiego”¹².

Oficjalne stanowiska zainteresowanych państw można scharakteryzować następująco: „utworzenie specjalnej strefy ekonomicznej Kaliningradu wewnątrz Federacji Rosyjskiej; włączenie obszaru we współpracę gospodarczą pomiędzy państwami położonymi nad Morzem Bałtyckim; ograniczenie rosyjskiej obecności militarnej do — rozsądnych proporcji — niedopuszczenie do ponownej germanizacji obszaru”¹³.

„Najmniej jasne w kwestii Kaliningradu jest stanowisko Rosji. Wachlarz poglądów na przyszłość Obwodu jest ogromnie szeroki”. Autorzy dokumentu natomiast dochodzą do konkluzji: „Obwód Kaliningradzki z powodu swych specyficznych potrzeb rozwojowych nie jest w stanie przetrwać o własnych siłach pod rządami Rosji”¹⁴.

Tego typu sformułowania nie mogły liczyć na przychyłność rosyjskich elit politycznych, zwłaszcza moskiewskich. Negatywny stosunek do rezolucji Parlamentu Europejskiego wyraził Siergiej Szachraj, wicepremier rządu Federacji Rosyjskiej¹⁵.

Również w Kaliningradzie rezolucja ta nie spotkała się z szerszymi reperkusjami¹⁶. Zarówno administracja Obwodu, jak i Duma Obwodowa, koncentrowały swe wysiłki na przekonaniu prezydenta Jelcyna i obu izb parlamentu rosyjskiego o celowości uchwalenia ustawy o statusie Obwodu Kaliningradzkiego oraz podpisania umowy o rozdzieleniu uprawnień władz centrum i Obwodu¹⁷. Elity kaliningradzkie zdawały sobie sprawę, że ociąganie się władz federalnych z jasnym zdefiniowaniem roli Obwodu jako rosyjskiej eksklawy nad Bałtykiem i zobowiązaniami wobec niego, zwłaszcza w dziedzinie finansów, doprowadzi do regresu cywilizacyjnego tej najbardziej na zachód wysuniętej części Federacji Rosyjskiej. Stanowisko centrali moskiewskiej nie wynikało wyłącznie z trudności finansowych, odzwierciedlało ono poglądy różnych orientacji politycznych na temat roli Kaliningradu w koncepcji geostrategicznej rosyjskiej polityki zagranicznej. Odnosi się wrażenie, że przewagę zyskiwała koncepcja S. Szachraja traktowania Obwodu jako rubieży odgrywającej szczególną rolę militarną¹⁸. Nie powinno więc dziwić, że w negocjowanym między Unią

11 Ibidem.

12 Ibidem.

13 Ibidem.

14 Ibidem.

15 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki i Województwo Olsztyńskie”. Przegląd informacji prasy niemieckiej i rosyjskiej oraz baz informacyjnych. Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 1994, nr 3.

16 Ibidem, 1994, nr 1—4.

17 Jantarnyj Kraj, 1994, nr 207 z 14 X.

18 J. Matoczkin, op. cit.

Europejską a Rosją Układzie o partnerstwie i kooperacji — PKA (Partnerschafts- und Kooperationsabkommen), który wszedł w życie w 1997 r., o Kaliningradzie nie wspomina się. Jest on traktowany tak samo jak wszystkie podmioty Federacji Rosyjskiej¹⁹. PKA pozostawia jednak otwartą furtkę dla intensyfikacji proeuropejskiej polityki Rosji. Zachętą w tym kierunku było zgłoszenie w 1997 r. przez Finlandię inicjatywy pn. „Północny Wymiar”, która obejmowała kraje zrzeszone w Radzie Państw Bałtyckich i przyczyniała się do tego, że historycznie ważny region Bałtyku jest znowu uważany za region w Europie²⁰. Chris Patten, członek Komisji UE, i Anna Lindh, minister spraw zagranicznych Szwecji, stwierdzają wręcz, że „„Północny Wymiar» musi być tak samo traktowany jako zobowiązanie ogólnoeuropejskie, jak polityka wobec basenu Morza Śródziemnego i zachodnich państw bałkańskich”²¹. „Wymiar Północny” adresowany jest także do północno-zachodnich regionów Rosji, a co dla naszych rozważań ma szczególne znaczenie, jest wymieniony w nim Obwód Kaliningradzki, który doczekał się szczególnego potraktowania: „Szczególne wysiłki powinny być podjęte, by ułatwić współpracę gospodarczą i ułatwić zmniejszenie różnicy poziomów w zakresie gospodarczym, społecznym i ochrony środowiska między regionem Kaliningradu i graniczących obszarów Litwy i Polski”²².

Określenie zasad programowych „Wymiaru Północnego” zbiegło się w czasie z objęciem funkcji premiera FR przez Władimira Putina i stopniowej reorientacji w strategii rosyjskiej polityki zagranicznej w kierunku ściślejszego wiązania się z Europą. W trakcie spotkania ministrów spraw zagranicznych UE w Helsinkach w lutym 1999 r., w którym wziął udział W. Putin, problem Kaliningradu był również przedmiotem dyskusji, w czasie której użyto po raz pierwszy określenia „pilotażowy region” w stosunkach Unia Europejska — Rosja²³. Nie przyjął się on od razu w rosyjskim słownictwie politycznym, a sam W. Putin, który uchodzi za autora tego sformułowania, jeszcze w lipcu 2000 r. w czasie święta Rosyjskiej Floty Wojenno-Morskiej w Bałtyjsku stwierdził: „Nam nie są potrzebne regiony pilotażowe. Nam są potrzebne regiony samowystarczalne, efektywnie rozwijające się, które są w ścisłym współdziałaniu z całą gospodarką kraju, oczywiście przy zachowaniu szczególnych właściwości tego lub innego regionu. — — Tu w tym regionie oczywiście takie właściwości są — — i będą uwzględnione”²⁴. Centrala moskiewska niechętnie dopuszczała władze kaliningradzkie do udziału w określaniu czy realizacji swej polityki wobec międzynarodowych aspektów funkcjonowania tego regionu. Mogło to wynikać z krytycznej oceny działalności gubernatora Obwodu Kaliningradzkiego Leonida Gorbienki, którego proeuropejskość miała raczej deklaracyjny charakter²⁵.

Zmiana tej sytuacji nastąpiła w związku z przygotowaniem międzynarodowej konferencji w Kopenhadze pod hasłem „„Północny Wymiar» a Obwód Kaliningradzki — integracja europejska i regionalna”. Przygotowania do tej konferencji przebiegały równoległe w Federalnym Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Moskwie oraz w Kaliningradzie. W składzie delegacji rosyjskiej znalazła się dziesięcioosobowa grupa przedstawicieli Kaliningradu, której przewodził wicegubernator Wiktor Romanowski. Kaliningradzka część delegacji rosyjskiej

19 H. Timmermann, *Kaliningrad. Eine Pilotregion für die Gestaltung der Partnerschaft EU — Russland?* Osteuropa. Zeitschrift für gegenwarts fragen des Ostens, 2001, 51 Jg., VIII.

20 Nordliche Dimension — CES 237/2001 (SV) JK/K/el.

21 Ibidem.

22 Ibidem.

23 H. Timmermann, op. cit., s. 1046.

24 Kaskad, 2000, nr 1932 z 1 VIII.

25 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki”, 1999, nr 2.

odegrała aktywną rolę na tej konferencji, a referat wygłoszony przez W. Romanowskiego przyjęto z uwagą. Oceniał on pozytywnie udział Kaliningradu w „Wymiarze Północnym”. Dyskusja, w której wzięli udział przedstawiciele państw członkowskich Unii Europejskiej, jak i państw aspirujących do UE, była rzeczowa i konstruktywna, wyrażając przekonanie, iż możliwe jest podniesienie poziomu rosyjskiej enklawy nad Bałtykiem do osiąganego we wspólnocie europejskiej. W. Romanowski wyrażał przekonanie, że Obwód Kaliningradzki może stać się poligonem dla wypracowania nowych mechanizmów w stosunkach Rosji i Unii Europejskiej²⁶.

Tezy wypowiedzi przedstawicieli Unii Europejskiej można streścić następująco:

— UE popiera rozwój regionalny i proces integracji — jest przeciw tworzeniu linii podziałów;

— wypowiada się za rozwojem stosunków partnerskich z Obwodem Kaliningradzkim. Wprowadzenie wiz jest potrzebne, lecz trzeba ułatwić ich uzyskiwanie;

— główna odpowiedzialność za rozwój społeczno-gospodarczy Obwodu spoczywa na Rosji. Unia Europejska gotowa jest pomóc poprzez program Tacis i inne;

— przyszłość Kaliningradu związana jest z reformami W. Putina. Należy zsynchronizować przepisy prawa rosyjskiego i UE, by ułatwić przyciąganie inwestorów do Obwodu²⁷.

Siare Kristensen, sekretarz generalny Północnej Rady Ministrów, oświadczył: „Patrzymy na Obwód Kaliningradzki nie tylko jak na wrota do Rosji, lecz także jak na aktywny podmiot w regionie Morza Bałtyckiego. Ta eksklawa stanie się ciekawa zarówno dla zagranicznych, jak i rosyjskich inwestorów”²⁸.

Relacjonując spotkanie „trójki” z komisji Unii Europejskiej z W. Putinem, zastępca szefa przedstawicielstwa MSZ w Kaliningradzie zwrócił uwagę, że podkreślono specjalne znaczenie Obwodu Kaliningradzkiego oraz konieczność uwzględnienia następstw rozszerzenia Unii Europejskiej i szczególnych warunków tego Obwodu. „Rosja i Unia Europejska potwierdzają, że Obwód Kaliningradzki wymaga oddzielnego traktowania w ogólnym kontekście współpracy Rosji z Europą” — oświadczył on dziennikarzom²⁹.

Kampania poprzedzająca wybory gubernatora Obwodu i Dumy Obwodowej zdominowała kaliningradzkie życie polityczne w drugiej połowie 2000 r. Pojawienie się wśród kandydatów na szefa administracji Obwodu Władmira Jegorowa, dowódcy Floty Bałtyckiej, dyskretnie popieranego przez W. Putina, sygnalizowało zmianę roli regionu kaliningradzkiego w urzędowym strategii rosyjskiej polityki zagranicznej. W. Jegorow uchodził za zwolennika podtrzymywania i rozszerzania kontaktów z państwami zachodnimi, zwłaszcza położonymi nad Bałtykiem, i realizował je jako dowódca Floty Bałtyckiej z aprobatą Moskwy. Ożywienie dialogu na linii Bruksela — Moskwa trwało również w roku 2001. „Kaliningradzką Prawdą” poinformowała, że Komisja Europejska podjęła decyzje o rozpoczęciu dyskusji na temat Obwodu Kaliningradzkiego w związku z rozszerzeniem Unii Europejskiej³⁰.

Chris Patten oświadczył: „Mamy nadzieję, że będzie to poważna rozmowa o możliwościach i wyzwaniach procesu rozszerzania dla Kaliningradu, jego sąsiadów i całego regionu. Kaliningrad nie powinien stać się kością niezgody między Rosją i rozszerzającą się Unią Europejską. Federacja Rosyjska, a szczególnie Kaliningrad, wygra gospodarczo na roz-

26 Dmitrija Donskogo 1, 2000, nr 37 z 24 V.

27 Ibidem.

28 Ibidem.

29 Kaliningradskaja Prawda, 2000, nr 113 z 1 VI.

30 Kaliningradskaja Prawda, 2001, nr 12 z 20 I.

szerzeniu UE. Ale Kaliningrad ma problemy ze zorganizowaną przestępczością, zanieczyszczeniem środowiska naturalnego, rozpowszechnianiem narkotyków i chorób. Powinniśmy pomóc nie tylko z pobudek altruistycznych. Te problemy rozprzestrzeniają się przez granice. Dlatego przedstawiamy dziś swoje propozycje, dlatego już włączyliśmy się do realizacji szeregu projektów z Rosją, Polską i Litwą w poszukiwaniu praktycznego rozwiązania problemów³¹.

Informacja w „Kaliningradzkiej Prawdzie” i zawarta w niej wypowiedź Chrisa Pattena dotycząca dokumentu opracowanego przez Komisję Europejską dla Rady Unii Europejskiej, zatytułowanego: „Komunikat (informacje) Komisji dla Rady Unii Europejskiej. Unia Europejska a Kaliningrad”.

Chociaż jak to już stwierdzono wyżej, wiele sformułowań rezolucji Parlamentu Europejskiego z lutego 1994 r. zachowało swą aktualność³², to jednak „Komunikat” unika formy zaleceń czy wskazówek. „W tej informacji Komisja nie przedstawia żadnych formalnych decyzji, prezentuje raczej przemyślenia i opcje do wspólnego rozpatrzenia. W zakresie kompetencji odnośnie Obwodu Kaliningradzkiego dzieli je między siebie, Rosję i Obwód³³. Co zawiera przeto „Komunikat”? „Niniejsza informacja zajmuje się następstwami rozszerzenia Unii Europejskiej i różnicuje między problemami dotyczącymi wszystkich podmiotów Federacji Rosyjskiej a tymi, które dotyczą szczególnie Obwodu Kaliningradzkiego. Rozszerzenie UE przyniesie pozytywny rozwój państwom sąsiednim i wnieście wkład do ich stabilizacji i pomyślności. Na Rosję rozszerzenie będzie wpływać szczególnie korzystnie, a obszary takie jak Kaliningrad znajdują się w dobrej sytuacji pełnego wykorzystania powstających nowych możliwości³⁴. „Niektóre z tych zmian — — będą miały specyficzne następstwa dla Obwodu Kaliningradzkiego, zwłaszcza w takich dziedzinach, jak ruch osobowy i towarowy czy zaopatrzenie w energię. Zostanie też zbadane, w jaki sposób UE i Rosja w obopólnym interesie mogą wspólnie postępować dla złagodzenia zjawisk nie związanych bezpośrednio z rozszerzeniem, takich jak: ochrona środowiska, zwalczanie przestępczości, opieka zdrowotna i rozwój gospodarczy³⁵. „Unia Europejska” i jej przyszli członkowie są zainteresowani, by — — wspierać współpracę z Obwodem w szeregu sprawach regionalnych³⁶.

Omawiany tutaj dokument określa aktualną sytuację i formułuje propozycje w kilku sprawach węzłowych z punktu widzenia gospodarczego, wymagających działania z obydwu stron.

Na pierwszym miejscu znalazł się obrót towarowy, który w odniesieniu do stosunków handlowych UE z Rosją został uregulowany w podpisanym w 1994 r., a obowiązującym od 1997 r., Układzie o Partnerstwie i Kooperacji (PKA)³⁷. Wynikają z niego określone korzyści dla Rosji, z których korzysta także Obwód Kaliningradzki, który dodatkowo czerpie profity z bliskości do rynków UE. „Proponuje się, by UE i Rosja zbadały handlowe i polityczne następstwa rozszerzenia UE dla Obwodu Kaliningradzkiego w podzespole do spraw handlu

31 Ibidem.

32 Por. wyżej przyp. 10.

33 Kommission der Europäischen Gemeinschaften. Mitteilung der Kommission an den Rat: Die Europäische Union und des Kaliningraden Gebiet. Brussel den 17 I 2001 kom (2001) 26 endgültig — dalej jako Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

34 Ibidem.

35 Ibidem.

36 Ibidem.

37 Ibidem.

i przemysłu powołanego w ramach PKA. — — Pojawiały się propozycje zastosowania szczególnie uregulowania handlowego dla Obwodu Kaliningradzkiego. Ponieważ jednak Obwód jest niepodważalną częścią Federacji Rosyjskiej, trudno byłoby mu zagwarantować specjalny status np. wolnej strefy handlowej. Wywołałoby to dyskusje prawne, pomijając fakt, że najprawdopodobniej Rosja nie przyznałaby Obwodowi niezbędnej autonomii³⁸. Z przytoczonego cytatu wynika powściągliwość UE dla oddzielnego układu Rosja — UE w sprawie Kaliningradu i poparcie dla regulacji w ramach PKA. W czasie szczytu trójki UE w maju 2001 r. (Persson, Prodi, Solana) z W. Putinem przyjęto punkt widzenia UE³⁹.

Newralgicznym problemem dla wymiany towarowej jest funkcjonowanie 23 przejść granicznych między Obwodem Kaliningradzkim a Polską i Litwą. UE postuluje przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury budowlanej oraz procedur granicznych — łącznie z systemem informatycznym. Jest też gotowa do finansowego wsparcia działań w tej dziedzinie z programu Phare i Tacis⁴⁰. Wskazuje się także na celowość uwzględnienia takich aspektów jak: cło, ochrona granic, ochrona roślin, problemy weterynaryjne, zdrowotne. „W celu zabezpieczenia środków finansowych dla priorytetowych projektów proponuje się wyniki tego opracowania przedyskutować z międzynarodowymi instytucjami finansowymi, jak również z władzami Rosji i państw sąsiednich”⁴¹.

Cały kompleks zagadnień związanych z zaopatrzeniem Obwodu w energię został w opracowaniu potraktowany alternatywnie: „w zależności od rozwiązania technicznego, które zostanie wybrane oraz kosztów z tym związanych, Obwód albo może zachować swój związek z rosyjską siecią elektryczną albo przejść do sieci środkowoeuropejskiej, która jest przyłączona do głównej sieci elektrycznej Unii Europejskiej (UCTE). Nie uprzedzając przyszłych możliwości wyboru, proponuje się w ramach Tacis przeprowadzić studium na temat zaopatrzenia energetycznego, potencjału energetycznego oraz możliwych scenariuszy. — — Wymaga to bliskiej współpracy między UE, Litwą, Rosją (włącznie z Obwodem Kaliningradzkim) a międzynarodowymi instytucjami finansowymi”⁴².

Za delikatny, nie tylko ze względów gospodarczych, a bardziej ze względów społecznych i psychologicznych, uznano w opracowaniu unijnym problem ruchu osobowego. W okresie minionych dziesięciu lat ukształtował się między Polską i Litwą a Obwodem Kaliningradzkim bezwizowy system przekraczania granicy przez mieszkańców tych państw. Ma to trudne do przecenienia znaczenie gospodarcze dla Obwodu oraz przygranicznych obszarów Polski i Litwy, wywiera także wpływ na przebieg procesu cywilizacyjnego w Obwodzie Kaliningradzkim, wynikający z kontaktu z wyżej rozwiniętymi społeczeństwami krajów sąsiadujących i poprzez nie z państwami Unii Europejskiej. Rygorystyczne przestrzeganie norm Unii Europejskiej, a zwłaszcza Układu z Schengen, wymaga wprowadzenia przez państwa aspirujące do UE systemu wizowego i przyjęcia na siebie obowiązku zabezpieczenia szczelności wschodniej granicy Unii Europejskiej. Zapowiedź wprowadzenia przez Polskę wiz już w 2001 r., a przez Litwę w chwili wstąpienia, spowodowała nerwowe reakcje zarówno w Kaliningradzie, jak i w Moskwie. W. Jegorow podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych „Wymiaru Północnego” w Luksemburgu w kwietniu 2001 r. nazwał reżim wizowy „najbardziej aktualnym problemem regionu”, który może przekształcić Obwód

38 Ibidem.

39 H. Timmermann op. cit., s. 1043.

40 Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

„w rezerwat wewnątrz Unii Europejskiej”. Również dla W. Putina podtrzymanie „nieskomplikowanych połączeń” stanowi pierwszorzędny problem⁴³.

Zaniepokojenie Rosjan rygorystycznym wprowadzeniem reżimu wizowego przez Polskę i Litwę znalazło zrozumienie u autorów omawianego tu „Komunikatu” Komisji Europejskiej. Stwierdza się tam m.in.: „Nowe przepisy niekoniecznie muszą zatamować ruch osobowy Obwodu Kaliningradzkiego z rdzenną Rosją czy też z przyszłymi członkami UE. — — Prawo wspólnotowe przewiduje wystawianie wiz tranzytowych względnie narodowych wiz pobytowych krótko- i długoterminowych, które gwarantują bezproblemowe przekraczanie granicy czy też dopuszczają wielokrotny wjazd. — — W szerszym kontekście należałoby zbadać przepisy unijne dotyczące małego ruchu granicznego i przejazdu, czy są dostosowane do sytuacji Obwodu Kaliningradzkiego. Należałoby sprawdzić, czy możliwe jest, zgodnie z prawem unijnym, wzięcie pod uwagę nadzwyczajnych regulacji, w tym czy możliwości stwarzane w ramach istniejących regulacji mogą być w krajach aspirujących do UE potraktowane jako precedensy. — — Proponuje się, że UE poinformuje administrację i ludność Obwodu Kaliningradzkiego oraz graniczących regionów, jak będzie funkcjonować przyszła granica zewnętrzna Unii Europejskiej z uwzględnieniem konieczności zachowania ciągłego i efektywnego ruchu towarowego i osobowego, przy jednoczesnym zapobieganiu działalności nielegalnej”⁴⁴.

Rybołówstwo, zaliczane przez Rosjan do ważnych dziedzin gospodarki Kaliningradu, potraktowane zostało w „Komunikacie” krótko: „Proponuje się sprawdzenie stosunków UE — Kaliningrad w zakresie rybołówstwa w kontekście konsekwencji rozszerzenia UE na dostęp do łowisk, a także umowę o połowach między Rosją a UE”⁴⁵.

W dalszej części „Komunikat” wymienia problemy, których rozwiązaniem zainteresowane są obydwie strony. Są to, przyjmując kolejność dokumentu UE:

a) rozwój gospodarczy, a zwłaszcza warunki prawne oraz instytucjonalne funkcjonowania efektywnej gospodarki rynkowej, w tym także Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Upowszechnianie komputeryzacji, zwłaszcza że „urządzenie i używanie internetu ma rozstrzygające znaczenie dla rozwoju gospodarki, przedsiębiorczości, zarządzania i demokratycznego współczesnictwa”;

b) prowadzenie spraw publicznych, demokracja i praworządność;

c) środowisko;

d) opieka zdrowotna.

Wszystkie te problemy były przedmiotem spotkania na szczycie UE — Rosja w maju 2001 r.⁴⁶ Nie zapadły tam „przełomowe” decyzje w sprawach zbliżenia UE — Rosja, doszło jednak, jak się wydaje, do pewnego zbliżenia poglądów w sprawie roli Obwodu Kaliningradzkiego jako „regionu pilotażowego” w stosunkach UE — Rosja, przewyższenie jego zapóźnienia cywilizacyjnego, w czym główną rolę powinna odegrać Rosja, a Unia Europejska pomocniczą, regulowania problemów Obwodu w ramach PKA, a nie na drodze autonomicznego aktu regulującego stosunki Obwodu z Unią Europejską. Nie oznacza to chęci zmniejszenia jej zaangażowania w rozwiązywanie problemów rozwoju Obwodu Kaliningradzkiego, w tym także finansowego, lecz podkreślenie odpowiedzialności Moskwy za rozwój tego regionu i podkreślenie, że Kaliningrad jest częścią Rosji, a rozwiązania jego

43 H. Timmermann, op. cit., s. 1050.

44 Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

45 Ibidem.

46 Ibidem.

dotyczące muszą się mieścić w strategicznych zamierzeniach kształtowania stosunków Unia Europejska — Rosja⁴⁷.

Próbą przypomnienia finansowego zaangażowania Unii Europejskiej i jej agend oraz poszczególnych państw członkowskich w Obwodzie Kaliningradzkim, jest załącznik II i III omawianego tutaj „Komunikatu”. Stwierdza się w nim m.in. że od 1991 r. UE w ramach programu Tacis finansowała w Obwodzie projekty w „takich dziedzinach jak budowa i rozbudowa instytucji, energetyka, komunikacja, restrukturyzacja przedsiębiorczości, wykształcenie menedżerów i ochrony środowiska. Ponadto pomoc świadczone także w ramach innych programów UE w zakresie środowiska, komunikacji, wykształcenia. Łącznie, uwzględniając także drobniejsze projekty partnerskie, Obwód otrzymał w ramach Tacis ponad 30 mln Euro, nie licząc świadczeń w ramach innych programów UE w zakresie środowiska, komunikacji i wykształcenia”⁴⁸.

Obwód Kaliningradzki partycypował w środkach finansowych w ramach Tacis od 1991 r., które po roku 1994 zostały zwiększone. Projekty przyjęte w 1994 r. były realizowane w kolejnych latach, a zakończone zostały na przełomie 1999 i 2000 r. W ramach tego programu położono nacisk na:

- budowę i rozbudowę instytucji łącznie ze wsparciem dla rozwoju Wolnej Strefy Ekonomicznej. Udzielono pomocy dla systemu komunikacyjnego i sektora energetycznego;
- rekonstrukcję przedsiębiorczości, szczególną uwagę zwrócono na gospodarkę rybną;
- rozwój kapitału ludzkiego — uruchomienie oddziału gospodarki przedsiębiorstw na Wydziale Nauk Ekonomicznych Kaliningradzkiego Uniwersytetu Państwowego.

Po 1994 r. Obwód Kaliningradzki uczestniczył w różnych projektach Tacis przeznaczonych dla całej Rosji, zwłaszcza w sektorze energetycznym, korzystał także obficie ze środków Tacis kierowanych bezpośrednio do regionu przeznaczonych na takie zadania, jak: partnerstwo miast (Kopenhaga, Alborg, Southampton, Bremerhaven), możliwość odbywania praktyki w przedsiębiorstwach państw członków Unii Europejskiej, wspomaganie przemysłu drzewnego, włączenie do życia cywilnego byłych wojskowych i ich rodzin, współpracę Uniwersytetu Kaliningradzkiego z uniwersytetami szwedzkimi i duńskimi, wsparcie gospodarki i eksportu w ramach programu Bistro, poprawę infrastruktury przejść granicznych. Oprócz funduszy z Tacis Obwód korzystał także ze środków innych programów: Life, który wdrożył dwa projekty w dziedzinie komunikacji miejskiej i turystyki oraz sfinansował urządzenie centrum ochrony środowiska ds. zarządzania i technologii, ECOS/Ouverture — szkolenie emerytowanych urzędników, system połączeń komunikacyjnych na krótkich trasach, a także Interreg IIc — rozwój efektywnych połączeń morskich i ochrony środowiska w miastach⁴⁹.

W związku ze zbliżającym się rozszerzeniem UE wybrano szeroki pakiet projektów dla Obwodu, które miały być zrealizowane w 2000 r. Nacisk położono na przebudowę dwóch przejść granicznych: Czernyszewskoje (Kybartai), Nesterow i Bagrationowsk — Bezledy oraz na modernizację portu kaliningradzkiego. Propozycja w zakresie wspierania handlu oraz instytucji ma służyć społecznej i gospodarczej stabilizacji Obwodu⁵⁰.

Oprócz Unii Europejskiej poprzez jej fundusze, a zwłaszcza Tacis, Phare i Interreg, w Obwodzie Kaliningradzkim zaangażowanych było kilka państw członkowskich UE i sąsiadujących z Obwodem. O najbardziej aktywnych wypadach w tym miejscu wspomnieć:

47 H. Timmermann op. cit. Zob. też Biuletyn „Obwód Kaliningradzki”, 2001, nr 5—6.

48 Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

49 Ibidem.

50 Ibidem.

Dania — od 1991 r. zrealizowała około pięćdziesięciu projektów, głównie w obszarze energetyki i ochrony środowiska, a zwłaszcza w zaopatrzeniu w wodę i gospodarce ściekami. Łączna pomoc dla Obwodu wyniosła 10 mln euro.

Szwecja — koncentrowała się w pomocy dla Obwodu na rozwoju gospodarczym, wspieraniu władz komunalnych w przeciwdziałaniu chorobom zakaźnym. Wartość pomocy sięgała 4 mln euro;

Niemcy — zrealizowały około dziesięciu projektów za ponad 1 mln euro, które dotyczyły rozwoju gospodarczego, kształcenia i rolnictwa. Kilka landów i miast realizuje znaczące programy wymiany z Obwodem;

Finlandia — pomagała w opanowaniu epidemii HIV, wspólnie z Danią uczestniczyła w projekcie budowy wodociągów i kanalizacji w Kaliningradzie;

Litwa — wspierała przeciwdziałanie HIV, uczestniczyła w realizacji projektów rozwoju społeczeństwa cywilnego oraz kształcenia i wymiany w szkolnictwie wyższym;

Polska — jej działania dotyczyły głównie współpracy regionalnej i ponadgranicznej.

Z inicjatywy Rady Państw Bałtyckich uruchomiono kierunek Studiów Europejskich na Państwowym Uniwersytecie Kaliningradzkim. W pomocy dla Obwodu uczestniczy także Norwegia (energetyka) oraz USA (rozwój społeczeństwa cywilnego)⁵¹.

Choć wzrost zainteresowania Obwodem Kaliningradzkim następuje pod propagandowym hasłem „czarnej dziury” w środku rozszerzającej się UE, to istota problemu jest głębsza i ma charakter strategiczny. Chodzi o trwałe związanie Rosji z Unią Europejską przede wszystkim na płaszczyźnie gospodarczej, co koresponduje z koncepcją rosyjskiej polityki zagranicznej z lipca 2000 r., stwierdzającej: Federacja Rosyjska widzi w Unii Europejskiej jednego ze swych najważniejszych politycznych i gospodarczych partnerów i będzie poszukiwała z nią trwałej, intensywnej i długotrwałej współpracy, wolnej od koniunkturalnych wahań⁵².

Pojawiające się w przeszłości sformułowania o Obwodzie Kaliningradzkim jako „pomocie do Zachodu czy UE” zostało zastąpione pojęciem „pilotażowa rola Obwodu w stosunkach Rosja — Unia Europejska”. Ta zmiana nie ma charakteru li tylko semantycznego, kryje w sobie trwającą zresztą nadal ewolucję w podejściu do roli tej rosyjskiej eksklawy nad Bałtykiem w strategii geopolitycznej czy też — jak chce H. Timmermann — „geokononii” Rosji⁵³. Coraz wyraźniej zarysowują się dwa aspekty polityki wobec Obwodu Kaliningradzkiego: regionalny, preferowany przez Unię Europejską, oraz strategiczny, akcentowany przez Moskwę. Jak wynika z omawianego „Komunikatu” Komisji Europejskiej, uświadomienie sobie, że po rozszerzeniu UE o Polskę i Litwę Obwód Kaliningradzki stanie się enklawą w środku Unii Europejskiej, w dodatku enklawą z obniżającym się poziomem cywilizacyjnym i negatywnymi zjawiskami społecznymi (ubóstwo ludności, rozprzestrzenianie HIV i innych chorób zakaźnych, przestępczość zorganizowana, zagrożenie środowiska itp.), zaktywizowało organy UE w działaniach, których stanem zainteresowana jest UE jako całość, a zwłaszcza państwa położone nad Bałtykiem.

Rok 2001 obfitował w spotkania i przedsięwzięcia ze strony UE i jej organów, zaświadczone o ich zainteresowaniu problemem kaliningradzkim. Przypomnijmy niektóre z nich: spotkanie UE: R. Prodi, J. Solana i Ch. Patten z W. Putinem w maju 2001 r., wizyta J. Solany, Ch. Pattena i A. Lindh w Kaliningradzie, obecność w Obwodzie M. Hoff, przewodniczącej komisji zagranicznej i bezpieczeństwa Parlamentu Europejskiego, udział

51 Ibidem.

52 H. Timmermann, op. cit., ss. 1045—1046.

53 Ibidem.

W. Jęgorowa w spotkaniu ministrów spraw zagranicznych „Wymiaru Północnego” w Brukseli w składzie delegacji rosyjskiej, obecność W. Jęgorowa w sesji Rady ds. Współpracy Rosja — UE w Brukseli, zaproponowanie przez Igora Iwanowa, ministra spraw zagranicznych Rosji, odbycia sesji jubileuszowej Rady Państw Bałtyckich w Kaliningradzie w kwietniu 2002 r.⁵⁴

To daleko nie wszystkie działania polityczne i organizatorskie, których celem jest precyzowanie stanowiska obu stron (UE i Rosji) w rozwiązywaniu problemu kaliningradzkiego. W sprawie statusu politycznego Obwodu Kaliningradzkiego Unia Europejska zajmuje jednoznaczne stanowisko, uznaje go za niepodważalną część Federacji Rosyjskiej i unika wypowiedzi na temat miejsca Obwodu w strukturach Federacji, dając do zrozumienia, że nie przeszkadzają jej tendencje centralistyczne preferowane przez administrację prezydenta Putina także w stosunku do Obwodu Kaliningradzkiego, a zwłaszcza zamiary związane z usytuowaniem i zarządzaniem Specjalną Strefą Ekonomiczną. UE dostrzega w tym przesłanki zmierzające do uporządkowania i przejrzystości przepisów i struktur, co może w istotny sposób wpłynąć na tempo rozwoju gospodarczego, a zwłaszcza na przyciągnięcie zachodnich inwestycji kapitałowych⁵⁵.

Unia Europejska opowiada się za specjalnym uregulowaniem swego zaangażowania w Obwodzie Kaliningradzkim, jednak nie na podstawie dwustronnego aktu UE — Kaliningrad, lecz porozumienia w ramach PKA lub „Wymiaru Północnego”⁵⁶. Chce więc utrzymać status Obwodu w granicach „Regionu pilotażowego” stosunków UE — Rosja, a nie samodzielnego podmiotu w tych stosunkach. Sugeruje jednoznacznie, że podstawową odpowiedzialność za rozwój Obwodu Kaliningradzkiego ponosi Rosja, a Unia Europejska będzie go wspierała środkami finansowymi swoich funduszy pomocowych, takich jak Tacis, Phare, Interreg i inne, głównie w tych dziedzinach, których stan stanowi zagrożenie dla regionu Morza Bałtyckiego, które staje się morzem wewnętrznym Unii Europejskiej. W swym „Komunikacie” dla Rady Komisja Europejska z tego punktu widzenia zarysowała program rozwoju Obwodu Kaliningradzkiego. Powiązanie z państwami nadbałtyckimi, z całym bałtyckim obszarem gospodarczym oraz skoncentrowanie się na rozwoju nowoczesnych usług komunikacyjnych, finansowych, ubezpieczeniowych i turystycznych, ma zapewnić Obwodowi rozwój pozwalający na zahamowanie spadku poziomu cywilizacyjnego, a w perspektywie osiągnięcie poziomu porównywalnego do osiąganego w państwach sąsiednich⁵⁷.

Rosja ustosunkowała się pozytywnie do postulatu Unii Europejskiej w sprawie wzięcia na siebie odpowiedzialności za rozwój Obwodu Kaliningradzkiego. W ślad za uchwałą rządu FR z 22 marca 2001 r. „O środkach zapewnienia rozwoju społeczno-gospodarczego i funkcjonowania Obwodu Kaliningradzkiego” problemy tego regionu były przedmiotem obrad Rady Bezpieczeństwa FR 26 lipca tego roku, a w listopadzie premier M. Kasjanow podpisał postanowienie akceptujące „Federalny Celowy Program Rozwoju Obwodu Kaliningradzkiego w okresie do 2010 roku”. Zasadniczy cel tego programu sformułowany został następująco: „Stworzenie warunków do trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego Obwodu Kaliningradzkiego w wyniku rozszerzenia produkcji nastawionej na eksport, osiągnięcie poziomu życia ludności regionu, porównywalnego z poziomem życia państw sąsiednich”⁵⁸.

Rząd FR główny akcent w swoim programie kładzie na rozwój produkcji eksportowej, co

54 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki” op. cit. Nr 1—11 2001 r.

55 Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

56 Ibidem.

57 Ibidem.

58 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki”, 2001, nr 12.

nie oznacza, że zlekceważone zostały inne działy gospodarki. Program przewiduje „rozwój Kaliningradu jako wielkiego węzła transportowego Rosji”, „zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego Obwodu”, „poprawę sytuacji ekologicznej”, „rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej”, „rozwój bazy turystyczno-wypoczynkowej”, „doskonalenie mechanizmu Specjalnej Strefy Ekonomicznej”. Na pierwszym jednak miejscu wśród zadań o znaczeniu ogólnofederalnym wymienia: „przekształcenie struktury gospodarczej regionu w kierunku orientacji eksportowej”⁵⁹.

W tej sprawie poglądy Unii Europejskiej i rządu federalnego Rosji są rozbieżne. Unia nie wróży towarom kaliningradzkim sukcesu na rynku zachodnim m.in. ze względu na wymagania, jakie stawia on produktom importowanym. Rosja natomiast jest przekonana, że towary produkowane w Kaliningradzie będą konkurencyjne na rynkach Unii Europejskiej⁶⁰.

Drugim problemem wywołującym żywe dyskusje jest sprawa wiz i tranzytu. Państwa aspirujące do UE, w tym przypadku Polska i Litwa, muszą się podporządkować wymogom zagwarantowania pełnego bezpieczeństwa wschodniej granicy Unii zgodnie z umową z Schengen. To wymaga wprowadzenia przez te państwa obowiązku posiadania wiz przez mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego, dla których przekraczanie granic sąsiednich państw ma nie tylko wymiar formalnoprawny. Mimo wszystkich rysujących się na tym tle niedogodności, a nawet uciążliwości, strona rosyjska — zarówno Moskwa, jak i Kaliningrad — jak się wydaje, wyolbrzymia ten problem⁶¹.

Unia Europejska zarówno w „Komunikacie”, jak również poprzez delegowanie Magdaleny Hoff do Kaliningradu i jej wypowiedź stara się o znalezienie możliwie korzystnych rozwiązań dla ludzi⁶². Polska wykonała już pierwszy krok, otwierając w styczniu 2002 r. przejście graniczne w Gołdapi dla ruchu towarowego⁶³.

Choć w roku 2001 nie podjęto spektakularnych decyzji w sprawie uściślenia pojęcia „region pilotażowy”, obydwie zainteresowane strony wysłały sygnały świadczące o poważnym traktowaniu tego problemu. Ze strony Federacji Rosyjskiej było zatwierdzenie Federalnego Celowego Programu „Rozwój Obwodu Kaliningradzkiego do 2010 roku”, ze strony Unii Europejskiej opracowanie „Komunikatu” i określenie w nim roli Obwodu w przestrzeni Morza Bałtyckiego i w realizacji „Planu Akcji 2003 r.” Wymiaru Północnego. Ze strony UE wykonano szereg zapowiadanych w „Komunikacie” przedsięwzięć, jak powołanie w Kaliningradzie Ośrodka Informacji Unii Europejskiej, Regionalnego Biura Tacis, Filii EBOR dla finansowania małego i średniego biznesu⁶⁴. Wszystko wskazuje na to, że strony (UE — Rosja) są zdecydowane nadal poszukiwać kompromisów w sprawach zasadniczych — przypomnijmy je:

- a) Kaliningrad jako ośrodek produkcji eksportowej,
- b) przyjazne wobec Rosji rozwiązania problemu wizowego i tranzytu,
- c) Kaliningrad ważnym węzłem komunikacyjnym powiązany z najważniejszą częścią sieci połączeń drogowych i szynowych, zwłaszcza wschodnioeuropejskich,
- d) integracja gospodarki kaliningradzkiej z bałtycką przestrzenią gospodarczą, czemu sprzyjałyby powiązania i programy transgraniczne, zwłaszcza z najbliższymi sąsiadami.

Ekspozowanie Kaliningradu jako ważnego obszaru polsko-rosyjskiej współpracy gos-

59 Ibidem.

60 Komunikat Komisji dla Rady Unii Europejskiej.

61 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki”, 2001, nr 8.

62 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki”, 2001, nr 10.

63 Informacja własna.

64 Biuletyn „Obwód Kaliningradzki” 2001, nr 9 i 10.

podarcej, zarówno w czasie wizyty premiera Rzeczypospolitej Leszka Millera w Moskwie oraz prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina w Warszawie, jest być może zapowiedzią nie tylko ilościowych, lecz także jakościowych zmian tej współpracy. Oczekuje tego także Unia Europejska, żywotnie zainteresowana dobrym klimatem stosunków polsko-rosyjskich oraz ich wymiarem regionalnym polsko-kaliningradzkim.

Die Europäische Union und das Kaliningrader Gebiet

Zusammenfassung

Zu den Vorläufern, die das Kaliningrader Gebiet für Europa, für die Europäische Wirtschaftsgemeinschaft zum Gegenstand machen wollten, gehört der Präses des Aufsichtsrates der Deutschen Bank, Friedrich Wilhelm Christiansen. Im März 1988 schlug er dem Premierminister der UdSSR Nikolaj Ryzkow die Umwandlung des Kaliningrader Gebietes in eine Freihandelszone vor. Trotz der Absage wurde im Jahre 1991 eine Freihandelszone „Jantar“ [„Bursztyn“] geschaffen, die das ganze Kaliningrader Gebiet umfaßt.

Der Rat der Ostseestaaten [Rada Państw Bałtyckich] zeigte sei seiner Entstehung im Jahre 1992 Interesse am Schicksal des Gebietes, die Diskussion in den Gremien des Europäischen Parlaments endete dagegen am 8. Februar 1994 mit der Resolution „Die Kaliningradfrage — einer russischen Enklave an der Ostsee: Situation und Perspektive aus europäischer Sicht“. Sie wurde weder in Moskau noch in Kaliningrad positiv aufgenommen, was sich darin äußert, daß in dem von der Europäischen Union und Rußland im Jahre 1994 unterschriebenen Vertrag über die Partnerschaft und Kooperation (dieser Vertrag trat in Kraft im Jahre 1997) ein Passus zur besonderen Behandlung des Kaliningrader Gebietes fehlt und stattdessen die Gleichstellung mit anderen Subjekten der Russischen Föderation widerspiegelt.

Erst die Anregung des Projekts „Dimension des Nordens“ [Wymiar Północy] durch Finnland und die Annahme desselben durch die Gremien der Europäischen Union sowie die Übernahme des Premierministerpostens der Russischen Föderation durch Wladimir Putin veränderten die Sicht auf die Bedeutung des Kaliningrader Gebietes in den Beziehungen zwischen der EU und Russland. Der Begriff einer „Pilotzusammenarbeit Russlands mit der EU“ machte sich breit.

Die Brisanz der Kaliningrader Frage nimmt in Zusammenhang mit der geplanten Erweiterung der EU um Litauen und Polen zu. Von Seiten der Union zeigt sich immer mehr die Angst vor dem „schwarzen Zivilisationsloch“, zu dem das Kaliningrader Gebiet als Enklave der EU werden kann, auf russischer Seite hingegen besteht die Angst vor der Isolierung des Gebietes nach der Einführung der Vereinbarung von Schengen.

2001 wurden die Kontakte der prominenten Vertreter der EU mit der Führung der Russischen Föderation neubelebt. Die Europäische Union bereitete das „Kommunique für den Europäischen Rat“ vor, in dem sie die Situation im Kaliningrader Gebiet beurteilte und Vorschläge zu ihrer Veränderung machte. Gleichzeitig akzeptierte die Regierung der Russischen Föderation das „Föderative Zielentwicklungsprogramm des Kaliningrader Gebiets bis zum Jahr 2010“.

Übersetzung Krzysztof Ruchniewicz